

QUAN LA CULTURA EDIFICA...
(TRETZE VARIACIONS SOBRE EL PAPER DELS EQUIPAMENTS
EN EL MARC DE LES POLÍTIQUES CULTURALS TERRITORIALS)

...I, amb la restauració de la democràcia, la cultura va tornar a tenir casa. O cases, car si ens atenim al còmput estricte dels metres quadrats edificats per les administracions públiques de diferent nivell i signe divers al llarg dels darrers trenta anys en nom de la cultura (ja sigui obra nova o rehabilitació patrimonial, tant per a usos socio-culturals de base com per a finalitats artístiques especialitzades -i una casuística no menor en aquest sentit ha estat l'epidèmica proliferació de centres d'art contemporani per tota la pell de brau) hauríem de concloure amb rotunditat que la importància de les polítiques públiques per a la cultura ha estat, en el nostre cas recent, extraordinària. Tanmateix, la cultura sovint ha tingut poca cosa més, en el marc de les polítiques territorials, que una "casa calenta i seca" (Joseph Beuys) on trobar aixopluc. No només la gestació indiscriminada d'espais públics per a la cultura no ha anat acompanyada del desplegament *tout court* d'unes veritables polítiques a l'alçada de les circumstàncies, sinó que fins i tot, paradoxalment, massa sovint la construcció d'infraestructures ha esdevingut per ella mateixa la finalitat gairebé exclusiva d'aquestes *no-polítiques*, substituint objectius i plantejaments d'abast més transcendent, en una acció cultural que, en altres paraules, ha estat "més de pedres que de pans" (Bru de Sala). I res no fa preveure que en el futur immediat aquesta tendència tingui aturador o s'inverteixi... Tanmateix, o justament per això, optimitzar el rendiment d'aquesta gernació de llocs comuns per a la cultura i aprofitar la seva existència -present o futura- per bastir unes polítiques culturals territorials més eficients, eficaces i efectives és un repte tan urgent com important. Un repte necessari i possible alhora. Les següents *variacions* -tretze, a despit de la malestrugança- són un intent de sintetitzar al·legòricament algunes de les condicions a partir de les quals un equipament cultural pot ser alguna cosa més que "una casa que s'inaugura" (Jordi Pardo).

1. Equipaments: monuments i instruments...

El debat entre la dimensió simbòlica i la dimensió instrumental d'un equipament cultural és un fals debat. Tot centre cultural ha de ser una "heterotopia" (Hernández de León, citant Foucault), una discontinuïtat en l'espai urbà, una fractura amb el seu entorn propiciadora d'informació -en el sentit cibernètic del terme- i alhora una caixa d'eines i recursos per a l'acció cultural territorial. Així com el monument no utilitari esdevé un buit retòric, l'instrument sense valor simbòlic acaba sent poc o gens visible.

2. Cap contenidor sense continguts, ni cap programació sense programa...

Obrir una nova casa per a la cultura tot pensant que la ciutadania ja l'omplirà de continguts implica, en el millor dels casos, una forma subtil de privatització d'allò que és públic en mans d'una *dictadura* particular, la de la demanda (veritable lladre d'espais i temps), que pot acabar sent incompatible amb l'abordatge de les necessitats. I no hi ha cap altre antídote que el *programa*, entès no pas com la juxtaposició d'esdeveniments previstos (és a dir, la *programació*), sinó com l'articulació, discutida i discutible, d'objectius, estratègies i actuacions.

3. Descentrem-nos...

Enfront dels centres *umbilicals*, girats cap a sí mateixos, més autistes que autònoms, amb les quatre parets que els separen del món real com un llindar infranquejable, cal apostar per centres *descentrats*, orientats cap al seu entorn, geogràficament osmòtics i culturalment

permeables, concebuts com a plataforma, recurs, o base d'operacions per a un treball territorial d'abast molt més ampli.

4. Absorbir per bombejar...

Necessitem centres culturals amb el doble moviment del cor, sistòlics i diastòlics alhora, capaços d'absorbir les energies i iniciatives existents en el seu entorn, prohibint-se el “no toqueu” (Jorge Wagensberg), és a dir, manipulant-les constructivament i consensuadament, no per segrestar-les i exhibir-les impúdicament, sinó -i només- per tornar-les articulades i enfortides a la realitat exterior. L'equipament que xucla i no retorna, se satura i erosiona a poc a poc el seu entorn. Una mena de *forat negre* cultural poc sostenible.

5. Explicar el global en termes locals, i el local en termes globals...

El caràcter territorial d'un centre cultural, especialitzat o no, l'obliga a ser actiu i pro-actiu a l'hora de fer proper allò que és visible en clau general, explicant el global en termes locals, i a fer visible -més enllà del lloc- allò que és proper, explicant el local en termes globals; “tornant familiar allò que no ho és, i viceversa” (Antanas Mockus) per tal de contribuir a la “producció social de significats” (Jon Hawkes). Sens dubte, tot un programa, que capgira radicalment la relació habitual entre les tòpiques nocions d'excel·lència i proximitat.

6. Dirigir no és només administrar...

Dirigir un centre cultural no és només administrar els seus recursos, cercant el rendiment amb criteris d'eficiència. Ni tan sols gestionar els seus programes, procurant assolir els objectius establerts amb criteris d'eficàcia. Dirigir un centre cultural és, sobretot, un exercici d'*enginyeria* orientat vers l'impacte, la generació de canvis culturals en el seu territori de referència. Un exercici que, en definitiva, cerca assolir l'efectivitat sense menystenir l'eficiència ni l'eficàcia. Una efectivitat que ben sovint és contradiu amb l'efectisme.

7. Sempre millor a mitges...

...o més val ben acompanyat que sol; a mitjans dels vuitantes, l'enyorat Joaquim Franch va ensenyar-nos que el percentatge de *programes associats* (és a dir, d'intervencions dutes a terme amb el concurs d'altres agents, ja siguin públics, privats o socials) constitueix, més que no pas les actuacions pròpies o el préstec a tercers de les nostres instal·lacions, un dels indicadors fonamentals per a l'avaluació de l'efectivitat d'un equipament cultural territorial. En conseqüència, cal crear condicions per tal que les nostres propostes puguin incorporar la participació de tercers, i viceversa.

8. La participació cultural, una assignatura pendent...

Malgrat l'existència de plataformes i reglaments, sovint més formals que actius, el fet d'entendre que la participació no és només una manera de gestionar millor o amb menor cost els nostres espais públics per a la cultura, sinó que sobretot és una de les claus de volta del programa del nostre equipament, constitueix encara una de les assignatures pendents de la cultura en democràcia. Els centres culturals són, en aquest sentit, veritables “escoles de participació” (Núria Gispert), on el trànsit del *jo* al *nosaltres* -passant per la sociabilitat informal- i de l'ús o assistència a la cogestió -passant pel dret a la proposta- pot esdevenir un fet real i tangible.

9. “Tothom” no comprèn ningú...

Res menys creïble i més artificial que el concepte de *per a tots els públics*. Programar per a tothom és, sovint, predicar en el desert, programar per a ningú. El marketing i els seus profetes van descobrir ja fa prou temps que no hi ha un *públic*, en abstracte, sinó molts

públics, en concret. Treballar en un equipament, especialitzat o “polifacètic” (Ferran Farré), rural o universal, requereix indefugiblement conèixer aquests públics i tractar-los diversament i directament, de tu a tu. Més encara, cal conèixer els *no-públics*, saber perquè ho són i establir en quines condicions podrien esdevenir en el futur un dels nostres públics.

10. Un centre també pot ser una *caixa tonta*...

Anys enrera ens vam empescar una analogia vagament informàtica per tal d'explicar fàcilment i de pressa allò que havien de ser els components bàsics d'un equipament: els centres culturals, a banda del *hardware*, per tal de funcionar correctament havien de disposar d'*orgware* o sistema operatiu -és a dir, modalitat de gestió-, de *software* -programa o programes- i de *netware* -perifèrics i connectivitat en xarxes institucionals, territorials i sectorials-. Ras i curt, concebre un equipament només des de la seva realitat estrictament infraestructural és condemnar-lo d'antuvi a la impotència.

11. Les paradoxes de la polivalència...

No hi ha res més falsament senzill, ni equívocament barat, que la polivalència. En rigor, un espai polivalent és aquell que gaudeix de la dotació tècnica necessària per tal de poder oferir, en moments successius, prestacions que habitualment s'associen a diversos espais especialitzats. Res a veure, doncs, -fins i tot, o sobretot, en termes econòmics- amb aquell poliedre despulat d'instrumental específic que emmascara dèficits més o menys greus d'ordre arquitectònic, pressupostari o, àdhuc, polític.

12. Mantenir és més car que edificar...

Algú va dir un cop que, tot fent un capmàs, per cada euro invertit en obra cultural de nova planta calia consolidar al pressupost ordinari trenta cèntims anuals destinats al seu manteniment en perfectes condicions. A banda de les grans xifres, és un fet provat que els tutors corporatius d'aquestes “noves pedres per a la cultura” (Esteve León i Xavier Marcé) solen transitar, sense solució de continuïtat, de les alegries d'una inversió extraordinària feta a tot drap, pagada a crèdit i amb terminis d'amortització gairebé eterns, a les tristors d'una manutenció de per vida més que peremptòria.

13. No hi ha espai que cent anys duri...

Tot i que cal plantejar-se una certa polivalència diacrònica, dissenyant espais que, en la mesura d'allò possible, puguin adaptar-se amb el temps a usos impensables en el moment de la seva concepció, la *durabilitat* d'un equipament està subjecta a limitacions inexorables. Reversions radicals com les que recentment s'han dut a terme al Museu de la Ciència de Barcelona -a hores d'ara CosmoCaixa-, o al Centre Georges Pompidou a París, ens han de fer pensar que -ai, las!- els centres culturals tampoc són eterns i que els llocs, com la pròpia vida, són també efimers. Habitem-los, doncs, intensament...

*Eduard Miralles i Ventimilla.
Barcelona, primavera del dos mil set.*